ТАРАС ШЕВЧЕНКО МОВОЮ ГРЕКІВ

УДК 821.161.2:811.14`06

А. Савенко, канд. філол. наук, доц.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

СПІЛЬНІ ХУДОЖНІ МОТИВИ В ТВОРЧОСТІ Т. ШЕВЧЕНКА ТА А. КАЛЬВОСА

Статтю присвячено порівняльному дослідженню деяких поетичних концептів та мотивів, спільних для творчості Т. Шевченка та А. Кальвоса. До таких можна віднести образ матері та концепт материнства, образ батьківщини, концепт свободи, істини та Бога. Продемонстровано, що, хоча між досліджуваними поетами не існує жодних точок перетину, приналежність до спільного культурного простору, а також спільність життєвого досвіду, взятого в широкому історичному контексті епохи, створюють механізми схожого конструювання художнього простору в їхніх текстах.

Ключові слова: *образність, поетичний концепт, порівняльні студії, античність, сучасність, Греція*

Знаковість фігури Т. Шевченка в контексті української культури зумовлює порівняльні студії його творчості в ширшому контексті, зіставлення окремих елементів художньої системи поета зі схожими елементами, наявними в творах інших митців, внаслідок чого ми можемо точніше визначити лінгвокультурні механізми, що лежать в основі схожості інтерпретацій певних явищ, проте не є результатом взаємовпливу. Національна література ніколи не розвивається ізольовано, відтак спільність мотивів можна простежити в авторів, які прямо не впливають один на одного, але їхня творчість частково формується в межах спільних соціокультурних конвенцій.

Метою дослідження спільних мотивів у творчості Тараса Шевченка та Андреаса Кальвоса є компаративне вивчення моделей художньої творчості українських та новогрецьких літераторів, принципів побудови творів та підходів до їхньої інтерпретації. А. Кальвос та Т. Шевченко вважаються основоположниками української/ новогрецької літературної модерності. Особливість формування новогрецького літературного процесу полягає в тому, що родоначальниками нової грецької літератури вважаються два поети: Д. Соломос та А. Кальвос, в творчості яких поставали проблеми поетики та естетики, актуальні для тогочасного грецького суспільства. Творчі методи Д. Соломоса та А. Кальвоса є достатньо відмінними, а іноді й діаметрально протилежними, але саме їхня відмінність та парадоксальна взаємодоповнюваність і дала підстави

розглядати симбіотичну спільність їхнього творчого доробку як начала модерної грецької літератури. Наприклад, фундаментальною рисою творчості Д. Соломоса є лакунарність, що дало підстави Й. Сеферису сказати, що в Д. Соломоса прогалини в текстах мають не меншу, а іноді більшу вагу, за цілісні фрагменти [10, 197], тоді як творчість А. Кальвоса є герметичною, має впорядковано-архітектурний характер [11, 20], є "поезією душі, скеровуваної ідеєю, яка незворушно споглядає світ, розвиток якого підкоряється ідеї". Бурхливість стилю та нестримна експресивність художніх образів Д. Соломоса протистоїть (і разом з тим, доповнює) споглядальну відстороненість А. Кальвоса. Обидва новогрецьких поети експериментують з поетичним мовленням: Д. Соломос робить досить радикальний поворот до тотального використання народно-розмовної стихії (димотики), тоді як А. Кальвос випробовує можливості катаревуси (мови, досить штучно сформованої грецькими інтелектуалами в XVIII–XIX ст.), в основі чого лежить потреба переосмислення літературної традиції, сформованої за допомогою новогрецької мови, та паралельна руйнація багатьох стереотипів, що виникають внаслідок функціонування будь-якої традиції, накреслення перспективних векторів розвитку естетичних концепцій та поетичних моделей їхньої реалізації. Оскільки творчості Т. Шевченка повністю притаманні означені тенденції, зіставне дослідження його поетики з художніми системами новогрецьких поетів є досить перспективним.

Загалом, можна говорити про існування певної традиції зіставних студій на українсько-грецькому поетичному матеріалі, однак, підкресливши центральні елементи рецептивного освоєння грецької традиції. Дослідження впливу грецької культурної традиції на Т. Шевченка (а також інших українських літераторів) відбувається здебільшого в межах використання поетом образних елементів, пов'язаних з античністю, оскільки "греко-римська література належить до таких прецедентних текстів, які поєднують ознаки і національно-прецедентного феномена (відомого будь-якому члену національної лінгвокультурної спільноти та такого, що входить у національний когнітивний простір і, відповідно, несе культурну маркованість) й універсально-прецедентного тексту" [1, 84–85]. Інший напрямок зіставних українсько-грецьких студій зосереджений на проблемі перекладності літературних творів грецьких та українських авторів у ширшому контексті міжкультурної комунікації. Наразі він лише розвивається і представлений здебільшого перекладознавчими лінгвостильовими дослідженнями, що супроводжують відповідні переклади художніх творів українською та новогрецькою мовами (наприклад, аналіз перекладів Т. Шевченка Я. Рицосом [6, 301–321]). Відтак видається на часі доцільним

розпочати зіставні студії, вивчаючи паралельні аспекти художньої системи в українських та грецьких авторів, існування яких пов'язано не лише зі зверненням до спільних культурних прецедентів (античність, Біблія), але й іншими чинниками мовно-культурної картини світу. Таким "вдячним" матеріалом, на нашу думку, може стати зіставне дослідження творчості Т. Шевченка і Д. Соломоса, А. Кальвоса, К. Кавафіса; Й. Візіїноса та М. Коцюбинського; Н. Казандзакіса та П. Загребельного; О. Елітиса та П. Тичини тощо.

Біографія Т. Шевченка має багато спільних рис з життєвим шляхом А. Кальвоса, відтак ми маємо підстави припустити, що споріднені мотиви в творчості обох поетів є наслідком схожого життєвого досвіду, як індивідуального, так і колективного. Життя обох поетів припадає на час становлення національної свідомості, пов'язаних з інтенсивними процесами розбудови національної культури. Глибоку спорідненість художніх творів, народжених у контексті боротьби за культурну та соціально-політичну ідентичність, зокрема, відзначає І. Дзюба, який в зіставному дослідженні творчості Т. Шевченка та Ш. Петефі стверджує, що "найбільше споріднений Шевченко з поетами тих пригнічених націй, доля яких була подібна до долі України і які піднімались на боротьбу, з поетами, які ставали провідниками національного відродження та соціального перетворення" [3, 12–13].

Життєвий шлях А. Кальвоса має велику кількість моментів, що споріднюють його долю з долею Т. Шевченка. На двадцять два роки старший за Т. Шевченка (дата народження 1792 – дата смерті 1869) А. Кальвос прожив життя мандрівника та вигнанця. Народження поета є плодом мезальянсу між грецькою аристократкою та підприємливим італійцем. Його батьки розлучаються через 10 років спільного життя, поет у 1802 р. залишає матір і до повноліття живе з батьком та молодшим братом в Італії, де здобуває класичну освіту. Через 10 років поет втрачає батька, який і так жив постійно в роз'їздах, лишаючи дітей з гувернантками, а в 1816 р. помирає його мати, яка так і не встигла повернути до себе синів. Цей епізод життя грецького поета можна порівняти з життям Т.Шевченка, раннє сирітство якого було однією з причин частого звертання до образу матері в його поезії. Втім, очевидним є й різниця в відтворенні цього образу. У Т. Шевченка образ матері трапляється як самочинний конструкт ("На панщині пшеницю жала…"), що втілює ідею материнства, узагальнює бачення поетом жіночої долі зокрема і долі кожної людини загалом; як складник мітолого-поетичних концептів КРИВДИ ("Катерина"), ЖЕРТВИ ("Неофіти", "Марія"). Також архетипним є уявлення вітчизни в образі матері, що, певно, належить до першої групи. В А. Кальвоса цей образ має ініціальний характер (втрата матері як необхідна передумова переродження поета,

набуття ним мудрості та незалежності), тоді як у Т.Шевченка він пов'язаний з поширеним мітологічним концептом "золотого віку" (спогади автора про дитинство представлені у вигляді втраченого раю, що, в певному сенсі, теж має ініціальну природу), або з мотивом родового прокляття (пор. Осії глава XIV. Подражаніє: *"…Уб'є незримо і правдиво;/ Бо довго довготерпеливий/ Дивився мовчки на твою,/ Гріховную твою утробу/ І рек во гніві: "Потреблю/ Твою красу, твою оздобу,/ Сама розіпнешся. Во злобі/ Сини твої тебе уб'ють/ Оперені, а злозачаті/ Во чреві згинуть, пропадуть,/ Мов недолежані курчата!..."*), який активно розробляється Т. Шевченком у сюжетах про матерів-дітовбивць ("Утоплена", "Титарівна", "Русалка"). У А. Кальвоса самочинний образ матері представлений в оді "До смерті" (Εις τον Θάνατον), яка в контексті грецької традиції має інтертекстуальні зв'язки з поемою "Одіссея", а саме: сходженням головного героя до Аїда та зустріч з тінями померлих, зокрема – матір'ю Антиклеєю. Зустріч ліричного героя оди з тінню матері відбувається на межі реальності та сновидіння. Ліричний герой не може пояснити собі, як він опинився серед стародавнього храму, одна з могильних плит якого відсувається і перед ним постає примара, що згодом виявляється його матір'ю. Ініціація поета полягає насамперед у відмові матері відкрити синові знання про таїнство смерті (το ανέκφραστον/ μυστήριον του θανάτου/ μην ερευνάς невимовну таїну смерті не намагайся пізнати), адже цей досвід людина може набути лише в мить екзистенційного одкровення, здійснивши акт споглядального самоусунення, бо природа цього досвіду є не діалектичною, а антиномічною (Υιέ μου πνέουσαν μ' είδες·/ ο ήλιος κυκλοδίωκτος, / ως αράχνη, μ' εδίπλωνε/ και με φως και με θάνατον/ ακατατπαύστως Сину, ти бачив мене, коли я ще дихала; коли сонце, що невмолимо біжить по колу, наче павук, мене неспинно подвоювало, (переповнюючи) і світлом, і смертю). З першими промінням сонця тінь матері зникає і ця уявна втрата в свідомості поета резонує з давньою травмою відречення від нього реальної матері, що виражається в низці епізодів з яскраво вираженою фрейдистською ознакою хіті до смерті, коли пережита фрустрація через втрату штовхає ліричного героя до прагнення зруйнувати себе у намаганнях з'єднатися з матір'ю в смерті (θέλω εγώ συντριφθείν/ γυρεύοντάς σας; τώρα, τώρα τα χείλη μου/ δύνανται να φιλήσουν/ του θανάτου τα γόνατα я прагну перетворитись на порох, шукаючи Вас, а зараз… зараз мої вуста (вже) можуть поцілувати коліна смерті). Ода завершується своєрідним актом прийняття діалектичного тяжіння Ероса та Танатоса, який зображено як свято: приносять вінки з нев'янучими квітами, звучить ліра та гімни, основна ідея яких – те, що нас лякало, стало тим, що нас укріплює (ο φοβερός εχθρός/ έγινε φίλος жахливий ворог другом став). Остання фраза, а також зауваження,

що відтепер поет тримає якір спасіння, є вказівкою на те, що А. Кальвос апелює до христологічного канону. Проте звернення до досвіду Христа, що перемагає смерть смертю, містить і одночасне відхилення від канонічного сюжету, адже поет перемагає страх смерті та приходить до розуміння смерті як одного з законів, який збалансовує світ і гармонізує його не за допомогою віри, але – ліри! Відтак перемога над страхом смерті веде ліричного героя не до шляху пізнання Бога, але ставить його на шлях пошуку істини (Επάνω εις τον βωμόν/ της αληθείας, τα σφάγια/ τώρα εγώ ρίπτω… на вівтар істини я зараз підношу закланні жертви) та здобування чесноти (…και γω τα δύσκολα/ κρημνά της αρετής/ ούτω επιβαίνω і таким чином я долаю стрімкі схили чесноти) як категорій суспільного буття. Недаремно гармонізація світу поетом вбачається в боротьбі з "підступними тиранами" (*Εγώ τώρα εξαπλώνω/ ισχυράν δεξιάν/ και την άτιμον/ σφίγγω πλεξίδα των τυράννων/ δολιοφρόνων* – я простягаю міцну правицю і нею хапаю волосся підступних тиранів), причому вестися ця боротьба буде не лише за допомогою ліри. Поет покладається не на сили Провидіння, длань Бога, що карає порушників закону, а на власну міцну правицю (ισχυράν δεξιάν), і боротьба буде вестися не лише проти "закривавлених та залитих слізьми скіпетрів", але й, цілком у дусі просвітництва, "важкої палиці забобонів".

Наступною біографічною колізією, що споріднює життєвий досвід обох поетів, є еміграція. З 1816 по 1820 рр. А. Кальвос проживає в Швейцарії, Великобританії та Франції. До вимушених переїздів у 1821 р. додається ще й заборона перебування в Італії через симпатії до революційного руху карбонаріїв. До 1826 року поет проживає за межами Греції, і саме на період 1819–1826 р. припадає основний період його творчості: видання окремої поеми "Надія батьківщини" (Ελπίς πατρίδος, 1819), збірок "Ліра" (Λύρα, 1824) та "Ліричні твори" (Λυρικά, 1826). Стимулом для поетичного осмислення багатьох проблем сучасного поетові життя стала безумовно національно-визвольна боротьба 1821 р., внаслідок якого Греція здобула незалежність. Також на період життя на чужині припадає його дружба з відомим італійським поетом Уго Фоскало, під впливом якого А. Кальвос пише свої італійськомовні трагедії "Терамен", "Данаїди", "Гіппій". Вплив Фосколо проявляється в активному експериментаторському пошуку грецького поета, зокрема, у намаганнях поєднати неокласицистичні та романтичні тенденції. Це, зокрема, проявляється в "Оді до смерті", розділеній на дві частини: а) романтичну, екзальтовано-чуттєві опис зустріч з тінню померлої матері (найгостріший момент якої подано у техніці, схожої на стихомітію античної драми) та б) неокласицистичну, центральним місцем якої є свідомий вибір автора, що спирається на досвід подолання автором страху перед смертю. Повернувшись до Греції у

1826 р., поет знов полишає батьківщину в літньому віці (1852 р.), від'їжджає до Великобританіє, де житиме до самої смерті. Як бачимо, А. Кальвос, як і Т. Шевченко більшу частину свого життя проводить за межами батьківщини, що дозволяє його віднести до літературознавчного канону "еміграційного поета" (щодо Т. Шевченка таку думку має Б. Рубчак та О. Забужко, яка порівнює автора "Кобзаря" з Генрі Міллером, зокрема порівнює міфологізацію України в Т. Шевченка з міфологізацією Америки в Паризькій трилогії Г. Міллера). Це, зокрема, дає підстави О. Забужко стверджувати, що "Батьківщина в таких випадках – особливо якщо розлука з нею не була добровільною – стійко асоціюється у свідомості з "утраченим раєм", "Золотим Віком"індивідуальної біографії – дитинством, юністю, порою невинности й чистоти" [4, 103]. Виключеність з реального контексту дозволяє обом поетам формувати ідеалістичний конструкт, ототожнюваний з батьківщиною, проектований втім на сферу потенційного та бажаного, і як наслідок – майбутнього. Так, згідно з Г. Грабовичем "у Шевченковому міфі Україна зовсім не місце, територія чи країна, вона – стан буття, чи, якщо точніше, екзистенціальна категорія в теперішньому часі, а в майбутньому, після свого остаточного перетворення, – форма ідеального існування" [2, 163–164]. Відтак, переживання возз'єднання з батьківщиною в ідеї відображається в оніричній тональності тексту, властивій багатьом поезіям порівнюваних авторів (зображення природи подібне до сну, елементи оніричного споглядання трапляються навіть там, де немає чіткої вказівки на фантастичність хронотопу, пор.: *"І блідий місяць на ту пору/ Із хмари де-де виглядав,/ Неначе човен в синім морі,/ То виринав, то потопав"* та *"Από τον ουρανόν,/ όπου τα μελανόπτερα/ σύννεφα αρμενίζουν,/ το ψυχρόν της αργύριον/ ρίπτει η σελήνη"* з неба, де пропливають чорнокрилі хмари, свій холодний гріш кидає місяць). Попри те, що така техніка є характерною для романтизму, адже психічний стан сновидіння, марення тощо допомагає романтичному авторові провести межу між світом видимим та невидимим, продемонструвати, що панівними в світі є закони реальності вищого порядку, і ці закони стосовно минулого може фіксувати історик, а, коли мова йде про майбутнє, на це здатен лише поет. Особливістю сприйняття Греції А. Кальвосом є свідоме обожнення поетом грецької природи, крізь образ якої проступає ідея "вічної, нетлінної Греції", яка є мірилом речей, простором, в якому людина може дістатися одночасно і силами розуму і чуттями до своєї справжньої суті. Через сто років після А. Кальвоса схожу ідею висловив Й. Сеферис, який, можливо, через такі світоглядні позиції А. Кальвоса став одним з його палких прихильників та дослідників. Греція для А. Кальвоса є передусім етичним ідеалом, це – простір, що виникає як реалізація ідеї вселенської гармонії. Гармонія виникає внаслідок поєднання

істини (впорядкованість світу), справедливості (збалансованість світу) та краси (тотожність внутрішнього зовнішньому). Згадані вище триєдині складники гармонії іманентно присутні в світі (саме тому у А. Кальвоса стільки блискучих образів природи, найвищий поетичний ґатунок яких визнаний багатьма молодшими грецькими поетами, наприклад, уже згаданим Й. Сеферисом); коли в поетичному світі з'являється людський фактор, у контексті суспільства концепт гармонії трансформується в концепт Справедливість. Описи природи виконують також функцію відмежування природи як ідеальної, живої, розумної сутності від природи, пасивної матерії, освоєної людиною. Злиття людини з природою полягатиме не в розчиненні людини в долюдському, її підкоренні природі та стихійним силам, чи протилежному підкоренні людиною природи, але в формуванні нової людини, відродженні античного типу людини, рівної собі самій, якій не потрібні боги, адже Богом стає вона сама. У творчості А. Кальвоса ідея Бога найчастіше пов'язана з пророчою сутністю поезії, тоді як у Т. Шевченка образ-поета пророка є екстремальним прагненням знайти Бога в собі, що часто перетворює шлях богошукання на богоборництво (пор.: *"…отойді я/ І лани і гори – / Все покину, і полину/ До самого Бога/ Молитися... а до того/ Я не знаю Бога").* В А. Кальвоса мотив звернення до Бога не досягає шевченкового напруження кидання виклику провидінню (пор.: Сон (комедія): *"Чи Бог бачить із-за хмари/ Наші сльози, горе?/ Може, й бачить, та помага,/ Як і оті гори/ Предковічні, що политі/ Кровію людською!/… Пошлем думу аж до бога:/ Його розпитати,/ Чи довго ще на сім світі/ Катам панувати??"* та Τα Ηφαίστια: *"Δημιουργέ του κόσμου,/ πατέρα των αθλίων/ θνητών, αν συ του γένους μας/ όλου ζητής τον θάνατον,/ αν συ το θέλης"* – Творцю світу, батьку нещасних смертних, чи ти шукаєш для нашого роду загибелі, чи ти цього прагнеш?). Він приймає існування бога як однієї з норм, що сприяє існуванню вселенської гармонії, але навряд чи є її джерелом. Наприклад, в одному вірші поет може звертатися до Бога (в християнському розумінні) і одразу потому в ототожнює його і Сонцем-Геліосом з усіма язичницькими конотаціями: Сонце – страж справедливості; зразок небесної краси ("Εις αγαρηνούς" (До агарян): *Ένας Θεός και μόνος,/ αστράπτει από τον ύψιστον/ θρόνον·και των χειρών του/ επισκοπεί τα αιώνια/ άπειρα έργα/...Μόνον βλέπω τον Ήλιον/ μένοντα εις τον αέρα·/ τους τριγύρω χορεύοντας/ ουρανούς κυβερνάει/ με δίκαιον νόμον./ Φαίνεται εις τον ορίζοντα/ ωσάν χαράς ιδέα,/ και φωτίζει την γην/ και των θνητών τα έργα/ των πολυπόνων* – Єдиний бог, один, сяє з небесного трону та оглядає незлічені, вічні витвори своїх рук… Я бачу самотнє сонце-Геліоса, що застигло в повітрі; воно владарює над небесами, що (кружляють) у танці, (править) за справедливим законом. З'являється на обрії як ідея радості і освітлює землю та діла страдників-смертних). Таке

специфічне сприйняття бога, можливо, є результатом амальгамності грецької традиції. Іншим поясненням може бути те, що творчість А. Кальвос належить до своєрідного неопантеїстичного напрямку в новогрецькій літературі, до якого можна також віднести А. Пападьямандиса, Й. Візіїноса [8]. Ймовірно, ми можемо відзначити в цьому аспекті вплив на А. Кальвоса ідей Великої французької революції, зокрема дискусії між прихильниками ідеї пантеїзму та деїзму. У творах А. Кальвоса можна зафіксувати скоріше середню позицію; природі повертається її божественна сутність, однак це не супроводить повалення метафізичного Бога, скоріше, їхню взаємообумовленість. Відтак, можна стверджувати, що в поезіях А. Кальвоса світ постає у дохристиянському вигляді, бо ідея блага (найвищим благом є свобода) не ототожнюється з ідеєю Бога, існування якого, тим не менше, поет не заперечує, навіть більше – воно є гарантією того, що людині надане право вибору. Світ Т. Шевченка є християнським, тому мотив богоборництва стає одним з центральних для його поезії і має сприйматися крізь християнський контекст. Богоборництво Т. Шевченка це своєрідний шлях на Голгофу, відмова його припиняти ("а до того я не знаю Бога") до того моменту, коли за власною волею людина стане готовою принести себе в жертву. Для Т. Шевченка, як справедливо на це вказує О. Забужко, жертва поета полягає у приреченні власної душі на муки неспокою до того, як Україна не спокутує гріха відмови від волі і не постане духовною цілісністю, здатною самостійно визначати власний шлях [4, 113–114]. Муки неспокою Т. Шевченка не полишають ще тому, що у світлі поетового візіонерства і профетизму майбутнє України він уявляє, як неминуче "повернення волі й відновлення справедливості щодо покривдженої України в найширшому сенсі – як "Божої правди" [7, 5].

Загалом існування людини для А. Кальвосом часто постає є фактором дестабілізації; людина (як протагорове мірило речей, якій Софокл у відомому хорі з "Антигони" приписує ознаку "прекрасна і жахлива (одночасно)" (δεινός)) є тим, що може стати як джерелом етичної взірцевості, так і абсолютного свавілля (у поета простежується опозиційні пари "елліни – агаряни", "елліни – тирани", "раби – вільні"). Відповідно, шлях, обраний людиною, може вести до чесноти або до безчестя, що мотивує критику, яка лунає з вуст поета в бік Еллади і якій можна знайти численні паралелі в Т.Шевченка: *"Γη των θεών φροντίδα,/ Ελλάς ηρώων μητέρα,/ φίλη, γλυκεία πατρίδα μου/ νύκτα δουλείας σ' εσκέπασε,/ νύκτα αιώνων"* (Ωκεανός, Океан) – Земле, про яку дбають боги, Елладо, мати героїв, подруго, солодко вітчизно моя, ніч рабства тебе покрила, столітня ніч; *"Της θαλάσσης καλήτερα/ φουσκωμένα τα κύματα/ 'να πνίξουν την πατρίδα μου/ ωσάν απελπισμένην,/ έρημον βάρκαν"* (Αι

Ευχαί, Побажання) – Краще, щоб бурхливі хвиля моря втопили тебе, моя вітчизно, як зневірений, самотній човен. Показовим в цьому плані є ода "Філопатрис" (Той, хто любить вітчизну), яка в певному сенсі продовжує традицію оспівування вітчизни, що веде свій початок від відомого риторичного енкомія Лукіана. Твір є гімном поета Батьківщині – острову Закінт, в якому проявляються чимало згаданих попередньо рис. А. Кальвос персоніфікує острів, будуючи свій текст як звернення-монолог, посилюючи апелятивність використанням особових займенників (συ, εσύ, εις εσέ). На острові народився перший подих поета і відбувся перший прихід натхнення (золоті дарунки Аполлона). Одразу поет цілком в манері Піндара нагадує Закінтові про необхідність належним чином поставитись до прославлянь, що злітають з ліри поета, адже "безсмертні обрушують (нещастя) на голови невдячних". Таке дисонансове звучання другої строфи виражає переконаність поета в тому, що божественність природи реалізується лише за умови її взаємодії з людиною, що втрата зв'язку з людським світом обертає світ до-людський на інертну матерію. Після такої зауваги поет розповідає про себе: п'яту частину століття він перебуває за межами батьківщині, але й у радості, і в горі він завжди має перед очами образ рідного острову, коли ніч покриває непроглядним покровом небесні троянди, Закінт лишається єдиним джерелом світла для поета. А. Кальвос переповідає про країни, в яких він побував під час мандрів, перераховуючи їхні чесноти: прославляє Авзонію (Італію) за те, що її люблять парнаські діви, Альбіон та береги Темзи – за силу та багатство, але найбільше – за те, що там поета зцілили "промені найсолодшої свободи", вітає славетний Париж, але лише Закінт володарює над його серцем (тут очевидною є алюзія на згадану вище лукіанівську традицію, остання строфа оди, по-суті, є скороченим парафразом Лікіанового *"καὶ σπεύδει τις εἰς τὴν πατρίδα, κἂν νησιώτης ᾖ, κἂν παρ' ἄλλοις εὐδαιμονεῖν δύνηται, καὶ διδομένην ἀθανασίαν οὐ προσήσεται, προτιμῶν τὸν ἐπὶ τῆς πατρίδος τάφον, καὶ ὁ τῆς πατρίδος αὐτῷ καπνὸς λαμπρότερος ὀφθήσεται τοῦ παρ' ἄλλοις πυρός"* – і кожен поспішає до вітчизни, хай був би він острів'янином, чи хай би йому добре велось в інших краях, бо ж нікому не дано бути безсмертним, тож всяк прагне на батьківщині мати могилу, і дим вітчизни йому видаватиметься яскравішим за полум'я, що палає на чужині) [9]. В наступних строфах А. Кальвос змальовує красу острова, об'єднуючи реальний та вигаданий (мітологічний) виміри. Так, в його лісах продовжує дзвеніти лук Артеміди, в джерелах живуть німфи, а його хвиля та вітри були першими, що торкнулися до тіла Кітереї (Афродіти). Ті самі хвилі та вітри зараз пестять тіла прекрасних закінтянок, що, як захід сонця запалює небо, під любовні серенади прогулюються в морі на човнах. Варто звернути увагу на

виокремлення саме жіночого начала серед божеств та людей. Посилання на жіночність у контексті спогадів поета про острів є невипадковим (не зайвим буде нагадати, що назви островів в грецькій мові є лексемами жіночого роду), адже жіноча природа дає можливість художньо втілити протилежні ідеї а) пасивності, відтворювальної інертності, вторинності б) першоначала, творчої активності. А. Кальвос вочевидь реалізує другу схему, підводячи нас до розуміння того, що для А. Кальвоса Закінт постає як аналог "островів блаженних", "земного раю", в якому основними є сили на- або від-родження. В цьому контексті варто підкреслити протилежне використання жіночого начала в прозовій поемі Д. Соломоса "Закінтянка", де острів'янка зображена як ірраціональна, інертна сила, негативну тілесність, в якій ховаються начала зла, що протиставляється силі духу в образі месолонгіток. Відтак, поет підходить до центрального пункту своєї оди, найщасливішою (поміж інших) поет вважає Закінт через те, що він (а власне – вона, острів-вітчизна) ніколи не була зганьблена батогом тиранів. Свобода як найвище благо в уяві поета є невід'ємною ознакою Закінта, що дає йому підстави мріяти про те, щоб останній спочинок поетове тіло знайшло саме в землі острова.

Завершуючи короткий огляд паралельних мотивів творчості Т. Шевченка та А. Кальваса, зазначимо, що перспективним для подальших досліджень є встановлення та паралельний аналіз концептуарію поетів, порівняльний аналіз спільних мотивів тріади "Т. Шевченко – А. Кальвос – Д. Соломос".

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гальчук О. Античний інтертекст української літератури: теоретичні аспекти// Вісник Львівського університету. Серія іноземні мови. 2012. Вип. 20. Ч. 1 – С. 82–88.

2. Грабович Г. Шевченко як міфотворець. Семантика символів у творчості поета. – К.: Радянський письменник, 1991. – 212 с.

3. Дзюба І. Шевченко і Петефі// З криниці літ: у 3-х томах. – К.: В-ий дім "Києво-Могилянська академія", 2006. – Т.2. Шевченко і світ. – С. 8–47.

4. Забужко О. Шевченків міф України. Спроба філософського аналізу. – К.: "Абрис", 1997. – 144с.

5. Микитенко Ю. Античність у творчості Тараса Шевченка // Вісник НТШ: інформаційне видання/ Світова Рада Наукового товариства ім. Т. Шевченка. – Львів, 2011. – № 46. – С. 16–21.

6. Микитенко Ю. Сяйво Гіппокрени. З історії й типології українсько-грецьких літературних зв'язків. – К.: Всесвіт, 2008. – С. 390.

7. Наливайко Д. Стиль поезії Шевченка/ Слово і час, 2007. – №2. – С. 3–16.

8. Ricks D. Papadiamantis, paganism and sanctity of place/ Journal of Mediterranian Studies (1992), vol. 2, n. 2, p. 169–182.

9. Λουκιανός: Πατρίδος ἐγκώμιον [Электрон. ресурс]. – Режим доступа: http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A2008.01.0429%3Asection%3D1

10. Σεφέρης Γ. Πρόλογος για μια έκδοση των "Ωδών"// Δοκιμές. Τ.1 (1936–1947). – Αθήνα: Ίκαρος, 1992. – 469 σ.

11. Τσάτσος Κ. Ανδρέας Κάλβος – ποιητής της ιδέας// Ανδρέου Κάλβου Άπαντα. – Ιόνιο Πανεπιστήμιο, 1992. – σ. 229.

Надійшла до редколегії 11.03.14

Савенко А.

Общие художественные мотивы в творчестве Тараса Шевченко и Андреаса Кальвоса

Статья посвящена сравнительному исследованию некоторых поэтических концептов и мотивов, общих для творчества Т. Шевченко и А. Кальвоса. К таким можно отнести образ матери и концепт материнства, образ родины, концепт свободы, истины и Бога. Показано, что, несмотря на отсутствие каких-либо контактов или влияний между поэтами, принадлежность к общему культурному пространству, а также общность некоторых биографических эпизодов, взятых в широком контексте эпохи, создают механизмы схожей организации художественного пространства в их текстах.

Ключевые слова: *образность, поэтический концепт, сопоставительные исследования, античность, современность, Греция.*

Savenko A.

Common literary motives in the poetry of Taras Shevchenko and Andreas Kalvos

The article presents a comparative study of several common poetical concepts and motifs that occur in the poetry of Taras Shevchenko and Andreas Kalvos like a poetical imaginary of Motherhood, of Homeland, of Freedom, of Truth and of God. We argue that despite the lack of any evidence that one of these two poets was aware of very existence of another, some biographical coincidences as well as similar social, cultural and historical situation created unique possibilities of modeling virtual poetical dimensions in their texts.

Key words: *imaginary, poetical concept, comparative studies, antiquity, modernity, Greece.*

УДК 821.14.06

Н. Клименко, д-р філол. наук, проф.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

РЕЦЕПЦІЯ ТВОРІВ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА В НОВОГРЕЦЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ (ЗА ПЕРЕКЛАДАМИ ЯНІСА РИЦОСА)

У статті проаналізовано переклади творів Тараса Шевченка видатним грецьким поетом Я. Рицосом, показано майстерність відтворення ним змісту оригіналу, його фоніки, смислового навантаження образів-символів, українських реалій та фразеологізмів.

Ключові слова: *жанровий різновид твору, образи, символи, реалії, фоніка твору.*

Ім'я Тараса Шевченка відоме в Греції з двадцятих років XX ст. Видатний і знаний у світі грецький письменник Нікос Казандзакіс написав про нього в 1930 р. в двотомній "Історії російської літератури", щоправда принагідно, розповідаючи про В. А. Жуковського, який допоміг викупити поета з кріпацтва. Нікос Казандзакіс був двічі в Києві, в Одесі, відвідав могилу Т. Шевченка в Каневі й відчув велику шану та любов людей до Кобзаря.